

4. ЕКОНОМІКА, ПЛАНУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗЯХ

УДК 631.15:65

Проф. С.В. Васильчак¹, д-р екон. наук;доц. О.Р. Жидяк², канд. екон. наук; асист. М.П. Дубина³, канд. екон. наук

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРОБНИЦТВА ОВОЧІВ ЗАХИЩЕНОГО ҐРУНТУ В КОНТЕКСТІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Теоретично узагальнено організаційно-економічні особливості виробництва овочів у захищеному ґрунті в контексті продовольчої безпеки країни та поглиблені засади визначення економічної їх ефективності. Розглянуто основні тенденції розвитку овочівництва захищеного ґрунту.

Ключові слова: виробництво, овочі, захищений ґрунт, продовольча безпека, ресурси, овочева продукція.

Постановка проблеми. Овочівництво – важлива галузь сільського господарства, яка посідає значне місце у забезпеченні населення дієтною продукцією і консервованими овочами впродовж року. Овочівництво, як галузь рослинництва, займається вирощуванням овочів у відкритому і захищеному ґрунті. Однак останнім часом у раціоні людини збільшується кількість концентрованих продуктів харчування [5].

Овочі мають велике значення у харчуванні людини. Вони містять низку фізіологічно активних речовин, що беруть участь в усіх обмінних процесах людського організму. Овочі є особливо цінними як джерело вітамінів, збалансованого комплексу мінеральних речовин, клітковини, органічних кислот. Овочі впливають на секреторну функцію травних залоз і підвищують засвоєння їжі. Найціннішими є свіжі сирі овочі, оскільки деякі біологічно активні речовини чутливі до нагрівання і втрачають свої властивості під час термічного оброблення. Значення овочів у харчуванні людини важко переоцінити. Вони є не лише незамінним продуктом харчування, але й природним профілактичним і лікарським засобом. Нині, в умовах посиленого впливу на людину комплексу несприятливих факторів, овочі сприяють здоров'ю і довголіттю.

Аналіз останніх публікацій. Економічні аспекти розвитку виробництва овочів у захищеному ґрунті досліджували Е. Алієв, В. Белік, М. Гусельникова, М. Коваленко, О. Лебединська, В. Месель-Веселяк, В. Муковоз, В. Рудь, Г. Яровий, В. Роганіна, Д. Трачова та ін.

Метою дослідження є обґрунтування організаційно-економічних особливостей виробництва овочів у захищеному ґрунті та підвищення їх економічної ефективності в контексті продовольчої безпеки країни.

¹ Львівський ДУВС;² Львівський інститут економіки і туризму;³ Львівський НУ ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького

Виклад основного матеріалу дослідження. Створення умов соціально-економічної стабільності у суспільстві передбачає необхідність формування достатніх обсягів і раціональної структури продовольчих ресурсів. Важлива роль у вирішенні цієї проблеми належить цілорічному забезпеченню населення високоякісною та різноманітною овочевою продукцією відповідно до фізіологічно обґрунтованих норм.

Овочівництво поставляє рослинні продукти, що мають поживні та цілющі властивості, які містять у легкозасвоюваній формі всі основні потрібні речовини: вуглеводи, білки, жири. Особлива цінність овочів як продуктів харчування, обумовлюється високим вмістом практично всіх вітамінів, мінеральних речовин, гормонів і ферментів, органічних кислот, жирних олій, пектинових речовин. Вони багаті на мікроелементи (марганець, молібден, йод, бор, цинк та ін.). Свіжі овочі містять фітонциди, які згубно впливають на бактерії, грибки та інші патогенні мікроорганізми. Невисока енергетична цінність овочів, порівняно із продуктами тваринного походження, робить їх особливо необхідними для збалансування раціону під час дієтичного харчування [6].

Висока економічна та соціальна значущість виробництва овочевої продукції зумовила прискорений розвиток овочівництва в усьому світі. Важливість розвитку овочівництва у конкретних умовах нашої країни підсилюється унікальною особливістю багатьох овочів виводити з організму радіонукліди та важкі метали. Після аварії на Чорнобильській АЕС і через несприятливу екологічну ситуацію підвищеному споживанню овочевої продукції приділяють найважливішу оздоровчу функцію. А це потребує підвищеного виробництва овочів, розширення їх асортименту, високої екологічності технологій. Соціальна роль овочівництва виражається й у тому, що воно є постачальником відносно дешевих продуктів харчування (рівень роздрібних цін на овочі найбільш адекватний купівельним можливостям масового споживання).

Однак останнім часом у раціоні людини збільшується кількість концентрованих продуктів харчування. Надмірне споживання висококалорійних продуктів, особливо з надлишком жирів, часто є причиною поширення захворювань, пов'язаних із порушенням обміну речовин. Овочі, багаті водою та баластовими речовинами, є регулятором обміну речовин. Цінність овочевої їжі полягає не лише в енергетичних компонентах, що містяться у ній, але й у наявності некалорійних речовин, що мають велике значення для збереження здоров'я людини, а їх у овочах значно більше, ніж у інших продуктах харчування. У структурі овочевого підкомплексу центральне місце посідає виробництво овочів. Цю функцію виконує сільськогосподарська галузь – овочівництво. Воно виступає головним комплексуютьоруючим чинником овочевого підкомплексу.

Перетворення овочівництва в одну з основних або у головну галузь сільського господарства, яка базується на розвиненій матеріально-технічній базі, на активному використанні досягнень науки та техніки, є предметом особливої турботи держави, – це характерна риса кожної економічно розвиненої країни з високим рівнем життя. Високим рівнем розвитку характери-

зується овочівництво у Китаї, Індії, США, Туреччині, Єгипті та багатьох інших країн. Повноцінне постачання населення овочевою продукцією спостерігаються у державах із розвинутою економікою як необхідну умову для підвищення добробуту суспільства.

Провідні країни світу розглядають продовольчу безпеку як важливу умову внутрішньої соціальної та політичної стабільності країни і її зовнішньої економічної незалежності. Лише такий підхід, як свідчить практика, забезпечує стабілізацію і нарощування виробництва сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів і сприяє їх споживанню населенням згідно з науково обґрунтованими нормами.

Важливі соціально-економічні функції виконують господарства населення. Головним їх завданням переважно є забезпечення овочами своєї родини. Разом із тим, виконуючи важливу функцію на рівні родини, господарства населення сприяють вирішенню сільськогосподарської проблеми задоволення потреб населення України в овочевій продукції. Це проявляється у тому, що вироблені населенням овочі істотно збільшують загальний обсяг їх виробництва. Частина вирощених у господарствах населення овочів реалізують на ринках і здають у заготівельну мережу, що сприяє формуванню та стабілізації ринкового фонду овочевої продукції. Будучи найбільш масовою та динамічною формою виробництва овочів, господарства населення впливають на розширення видового та сортового складу овочевих культур, а отже, і на розширення асортименту овочів, на покращення структури споживання овочевої продукції.

Порівняно з овочівницькими господарствами, дрібнотоварний сектор овочівництва має більші потенційні можливості не лише оперативної та гнучкої реакції на зміни у поточній економічній ситуації, а й пристосовуватися до глибших внутрішніх змін у відповідь на вплив довгострокових тенденцій і факторів.

Виробництво овочів у захищеному ґрунті забезпечує високий прибуток з 1 га посівів. Овочівництво захищеного ґрунту сприяє покращенню економічних результатів усього сільськогосподарського виробництва. Важлива економічна та соціальна значущість овочевого підкомплексу полягає у вирішенні проблеми стабільного забезпечення населення країни різноманітною і якісною овочевою продукцією відповідно до фізіологічних потреб. У цей час ці потреби задовольняються не повністю, недостатньою мірою витримується асортимент споживаних овочів.

Захищений ґрунт дає змогу створити оптимальні умови життєзабезпечення рослин і вирощувати розсаду та овочі у позасезонний час, коли їх не можна виростити у полі. В овочівництві захищеного ґрунту практикують повторні посіви, коли протягом року площу використовують під декілька культур.

У минулому в Україні історично склалася відповідна природно-економічним умовам спеціалізація виробництва овочів, існувало приміське овочівництво, спеціалізовані сировинні овочівницькі зони окремих переробних підприємств. Товарним овочівництвом займалися великі спеціалізовані підприємства, на яких овочівництво було головною галуззю, та сільськогосподарські підприємства, в яких виробництво овочів було додатковою галуззю.

Для забезпечення позасезонного та збалансованого постачання населенню овочів, овочівництво захищеного ґрунту є однією з важливих галузей

сільського господарства. Воно покликано задовольняти потреби населення у свіжій дієтичній продукції протягом усього року. Однак втрата традиційних ринків збуту в колишніх союзних республіках, деформації у економічній і аграрній реформах, зниження ролі держави у вирішенні виниклих у галузі проблем визначили спад виробництва овочів захищеного ґрунту. Дроблення ланів і бази виробництва у процесі приватизації зруйнували цілісність комплексу, через що особливо сильно постраждало товарне овочівництво. Більшість селян, які одержали земельні наділи, не були готові самостійно господарювати й, опинившись у ринковій стихії, не зуміли налагодити це енерго- і трудомістке виробництво. Внаслідок цього обсяги виробництва овочів знизилися майже у два рази, створюючи різні труднощі на внутрішньому ринку, і особливо у консервній промисловості, яка в останні роки забезпечується сировиною на рівні 20-25 %. При цьому, незважаючи на попит на наші овочі, їх експорт знизився більш ніж у десять разів.

Після переходу сільського господарства України на ринкові відносини значні зміни відбулися у торгівлі овочевою продукцією. Скасування державного замовлення і призупинення з об'єктивних причин роботи заготівельної мережі споживчої кооперації призвели до різкого скорочення обсягів виробництва та продажу продукції овочівництва великими спеціалізованими підприємствами. Крім того, відбулися значні структурні зміни у виробництві та каналах реалізації продукції, спостережено тенденцію до зменшення закупівлі овочевої продукції заготівельними організаціями і збільшення реалізації овочів на ринку комерційними структурами, а також у рахунок оплати праці. Ціни, що склалися на овочеву продукцію, не сприяли розширеному відтворенню виробництва та не відшкодовували виробничих витрат [1].

Однак після аграрних реформ 1999-2000 рр. становище у галузі змінилося, і, внаслідок впливу різних економічних і політичних факторів, спостерігають позитивну динаміку у виробництві овочевої продукції захищеного ґрунту в Україні. Динаміка та темпи виробництва овочів, рівень забезпеченості населення овочевою продукцією визначаються зокрема і розміщенням овочівництва захищеного ґрунту в країні.

Висновки. Овочівництво є однією з небагатьох галузей сільського господарства, у якій в останні роки спостерігали збільшення валових зборів. Важливою умовою підвищення економічної ефективності виробництва овочевої продукції захищеного ґрунту є підвищення врожайності овочевих культур і зниження валових витрат на виробництво та реалізацію овочевої продукції. Подальший розвиток виробництва овочів захищеного ґрунту має забезпечувати високі темпи сільськогосподарського виробництва на основі послідовної його інтенсифікації, високоефективного використання посівних площ, зміцнення матеріально-технічної бази, прискореного впровадження досягнень науки та передового досвіду. Ефективний розвиток овочівництва захищеного ґрунту неможливий без упровадження у виробництво спеціальних ресурсозберігаючих технологій та устаткування для захищеного ґрунту.

Література

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку : інформ.-аналіт. зб. / за ред. П.Т. Саблука. – К. : Вид-во ІАЕ УААН, 2008. – Вип. 7. – 647 с.

2. Бученков В. Основа эффективности производства / В. Бученков, О. Кухарев // Экономика сельского хозяйства России. 2002. – № 2. – С. 7.
3. Гиль Л.С. Сучасні технології овочівництва захищеного і відкритого ґрунту : монографія / Л.С. Гиль, А.І. Пашковський, Л.Т. Суліма. – Вінниця : Вид-во "Нова Книга", 2008. – 368 с.
4. Денин Н. Удосконалювати економічне регулювання агропромислового виробництва / Н. Денин // АПК: управління, економіка. – 2003. – № 2. – С. 20-25.
5. Кучеренко Т. Развитие овощеводства защищенного грунта в Украине / Т. Кучеренко // Овощеводство. – 2010. – № 6. – С. 18-22.
6. Лебединська О.І. Економічна ефективність овочівництва та шляхи її підвищення в умовах ринку / О.І. Лебединська // Проблеми економіки агропромислового комплексу і формування його кадрового потенціалу : монографія. – У 2-ох т. / за ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева. – К. : Вид-во ІАЕ. – 2000. – Т. 2. – С. 498-501.

Васильчак С.В., Жидяк А.Р., Дубына М.П. Организационно-экономические особенности производства овощей защищенного грунта в контексте продовольственной безопасности страны

Теоретически обобщены организационно-экономические особенности производства овощей в защищенном грунте в контексте продовольственной безопасности страны и углублены основы определения экономической их эффективности. Раскрыты основные тенденции развития овощеводства защищенного грунта.

Ключевые слова: производство, овощи, защищенный грунт, продовольственная безопасность, ресурсы, овощная продукция.

Vasylchak S.V., Zhydyak O.R., Dubyna M.P. Organizational and economic features of vegetable production of the protected soil in context of food security

Generalized organizational and economic features of vegetable production in a protected ground in the context of food security and advanced fundamentals of economic efficiency. The basic trends of protected vegetable soil are exposed.

Keywords: production, vegetables, protected soil, food security, resources, vegetable production.

УДК 658:338.124.4

Доц. П.П. Гаврилко¹, канд. екон. наук;
вкл. М.Ю. Лалакулич¹, канд. екон. наук; аспір. А.В. Колодійчук²

ОСНОВНИ ФАКТОРИ ВИНИКНЕННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Вплив певних факторів на виникнення кризи дав змогу виявити механізм виникнення кризових явищ в економіці підприємств у вигляді ланцюга зовнішніх і внутрішніх чинників, що виводять це підприємство з рівноважного стану внаслідок порушень руху виробничих і фінансових потоків, які призводять до зниження обсягів продажу, прибутку, рентабельності капіталу, а також спричиняють кризу ліквідності та платоспроможності. Наведено визначення поняття "криза", виявлено фактори виникнення кризових явищ на різних етапах життєвого циклу підприємства.

Ключові слова: криза, промислові підприємства, стратегічна криза, криза прибутковості, криза ліквідності, платоспроможність, кредитна політика, інфляційні процеси, фінансові ризики, інноваційні чинники.

Вступ. Структурні зміни в економіці України набули складного характеру, спричинили радикальні зміни практично всіх процесів функціонування

продуктивних сил і істотно вплинули на формування нових виробничих відносин. Економічні результати діяльності промислових підприємств завжди змінюються та залежать від багатьох чинників. Вирішальним фактором недостатньо успішної діяльності багатьох промислових підприємств є загальна соціально-економічна криза, яка охопила країну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток теоретико-методологічних і практичних засад управління та антикризової господарської діяльності промислового підприємства у нестабільному середовищі розглядали у працях такі провідні зарубіжні та вітчизняні вчені, як: Р. Акофф, І. Ансофф, Б. Карлоф, В.Д. Маркова, В.С. Найдюнов, М. Портер, О.О. Терещенко, З.Є. Шершньова та ін.

Однак на сучасному етапі реформування української економіки для підвищення результативності антикризової діяльності основну увагу потрібну приділяти вдосконаленню стратегічного управління як системі заходів ефективного розвитку промислових підприємств. Реальний сектор української мікроекономіки потребує розробки теорії та методології для впровадження стратегічного управління у практику діяльності підприємств, що опинилися в умовах кризи.

Мета роботи: виявити фактори виникнення кризових явищ на промислових підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Теорія економічної кризи почала розвиватися у другій половині ХІХ ст. Кризові фази довгострокових економічних циклів досліджував М.Д. Кондратьєв, який розробив теорію економічних циклів, яка дає можливість з високим ступенем ймовірності передбачити періодичність спадів та підйомів виробництва [3]. Цінність цієї теорії полягає в тому, що вона є методологією прогнозування циклічності та характеру розвитку економіки.

Вагомий внесок у розвиток теорії криз зробив М.І. Туган-Барановський у праці "Промислові кризи у сучасній Англії, їх причини і вплив на народне життя", в якій він дав визначення кризи як точки перелому підвищувальної та понижуваної хвилі суспільного господарювання [7]. Розглянуті теорії економічних циклів розкривають основні закономірності, періодичність, структуру циклів. Опираючись на них, менеджменту можна розробляти підходи до управління в умовах кризової ситуації.

Глибокі кризові потрясіння наприкінці ХХ ст. дали поштовх до розробки нових підходів у теорії криз. Основні положення цих підходів такі: кризи неминучі в розвитку будь-якої системи, зокрема економічної. Вона є неодмінною фазою життєвого циклу системи. Кризи виконують три функції в динаміці систем – підривають засади застарілих елементів, відкривають шлях до становлення нових, зберігають і збагачують спадкове ядро системи. Завершуються кризи або переходом системи в новий якісний стан, або її розпадом, заміною іншою системою. Долаються кризи за допомогою базових інновацій.

У сучасній економічній літературі термін "криза підприємства" описує різноманітні феномени в його життєвому циклі від просто перешкод у діяльності через різноманітні конфлікти до ліквідації підприємства. Вітчизня-

¹ Ужгородський навчальний центр Київського НТЕУ;

² ІРД НАН України